

7.0 ઉદ્દેશો

7.1 પ્રસ્તાવના

7.2 ભૌતિક સંસાધનો

7.2.1 મકાન

7.2.2 શ્રમદક્ષતા શાસ્ત્ર

7.2.3 પ્રકાશ

7.2.4 આંતરીક સુશોભન

7.2.5 ફર્નિચર અને સાધનો

7.2.6 અન્ય સુવિધાઓ

7.3 પ્રલેખીય સંસાધનો

7.3.1 મુદ્રિત સામગ્રી

7.3.2 દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સામગ્રી

7.3.3 વિશિષ્ટ સંગ્રહ

7.4 સારાંશ

7.5 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉપર

7.6 ચાવીરૂપ શબ્દો

7.7 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન

7.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

- ◆ આ એકમના અધ્યયન પછી તમે આ બાબતથી સક્ષમ બનશો.
- ભૌતિક સંસાધનોના જુદા જુદા ઘટકો જાણશો.
- આ સંસાધનોનું મહત્વ સમજશો જેવાકે મકાન વીજળી, આંતરિક સુશોભન, ફર્નિચર અને સાધનો વગેરે અને વળી : અને
- જુદા જુદા ઉપલોકતાઓને ઉપયોગી અને પ્રાપ્ય પ્રલેખીય સંસાધનોના પ્રકાર જાણશો.

7.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

સામાન્ય સંસાધનો અને ભૌતિક સંસાધનો ખાસ કરીને ગ્રંથાલયની કાયમી મિલકત છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયને જરૂરી છે બધાજ પ્રકારના ઉપલોકતા ઉપયોગ કરી શકે તેવું જરૂરી સરસ આકારનું મકાન, ફર્નિચર અને સાધનો બરોબર વિજળી-કરણ અનુકૂળ આંતરિક સુશોભન અને અધ્યયનનું યોગ્ય વાતાવરણ. સરખામણીમાં, ત્યાં બીજી સગવડો જેવીકે પાર્કિંગ, સલામતી, લીફ્ટ, કેન્ટીન, બગીચો આરોગ્ય રક્ષણને લગતો વિભાગ વગેરે જે મળીને બને છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના બીજા ભૌતિક સંસાધનોના ઘટકો. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય બધાજ પ્રકારના પ્રલેખીય સ્ત્રોતોના ઉપયોગની તક પૂરી પાડી જુદી જુદી શ્રેણીના ઉપ-લોકતા માટે શિક્ષણ માહિતી ફૂરસદના સમયનો સદઉપયોગ વ્યક્તિગત વિકાસની જરૂરિયાતને જે પહોંચી શકે છે. સમુદાયની જરૂરિયાત અને રસનો પહોંચવા આ સંસાધનો અથવા વસ્તુઓ જરૂરી છે વિવિધતાના કદમાં અને પૂરતા પ્રમાણના જથ્થામાં પૂરા પાડવા જોઈએ. સ્થાનિક માહિતી સ્ત્રોતો અને સંસાધનનો વિકાસ અગત્યનો છે.

7.2 ભૌતિક સંસાધનો (PHYSICAL RESOURCES)

7.2.1 મકાન

મકાન એ દરેક પ્રવૃત્તિનું હૃદય છે. સરસ આકારનું સગવડવાળું જવાં લોકો જરૂરી કામ સફળતાથી કરી શકે. ગ્રંથાલયનું મકાન આકાર અને આયોજન વિશિષ્ટ રીતે જરૂરી છે કારણ કે વિશિષ્ટ પ્રકારના કાર્યોને બાદ કરતા ગ્રંથાલયનું ખૂબ અગત્યનું કાર્ય વાચન અને સંદર્ભસેવા આપવા સાથે લોકોને મનોરંજન, શૈક્ષણિક અને સંસ્કાર સંપન્ન કરે છે પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવા પણ ખાસ વિસ્તાર અંકિત કરવામાં આવે છે. રોબર્ટ બ્રોવિન, અંગ્રેજીના સુવિખ્યાત કવિના જણાવ્યા અનુસાર “પુસ્તકો માણસનું ઉચ્ચ વ્યક્તિત્વ છે.” પુસ્તકો ભાષા અને બધા પ્રકારના પ્રદેશ પણ છે, તે રાખી શકાય તેવા મકાનો પણ છે અને તેની પ્રતિષ્ઠા માટે મહત્ત્વપૂર્ણ છે, ઓરડા અગાઉના સમયમાં, ગ્રંથાલય એકમાં અથવા વહીવટીય કાર્યાલય અથવા શૈક્ષણિક સંસ્થાના કોઈ એકમ દ્વારા અસ્વિકાર કરેલા હોલમાં રાખવામાં આવતું હતું. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના કિસ્સામાં પણ તેને કોઈ પણ મકાનમાં રાખવામાં આવતું હતું, કે જે તાત્કાલિક લભ્ય હોય. વિશિષ્ટ રીતે બાંધવામાં આવેલા ગ્રંથાલયના મકાનમાં આધુનિક સમયમાં વાચકો માટે એક અલાયદા ખંડમાં મધ્યસ્થ ગ્રંથભંડાર હશે અને ગ્રંથાલય ભવનો ઉપયોગીતાના આશયને બદલે સુશોભિતાને વધુ મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે. આ આયોજન પાછળની ફિલસૂફી વાચકો સહેલાઈથી પુસ્તક મેળવી શકે તે છે, નવા વિચારની બધી અસર એ છે કે ઊંચા ઘોડાઓ પહેલાના મકાનોમાં ઘાબા સુધી પહોંચતા હતા, બંને બાજુના ખુલ્લા ઘોડાની તરફેણમાં, તેના બારણાઓ સાથે તેને વિદાય આપી, તેનું ઉપરનું ખાનું કે વાચકો સહલાઈથી પહોંચી શકે.

મકાન કાર્યો

દરેક મકાનને તેના પોતાના કાર્યો બજાવવાના હોય છે. તે આ પ્રમાણે છે.

- કોઈ પણ મકાનનું પ્રથમ કાર્ય અંદર રહેલી વસ્તુઓનું વાતાવરણના નુકસાનથી રક્ષણ કરવું, જેવુંકે, વધુ પડતી ગરમ હવા, ઘોઘમાર વરસાદ ભારે બરફ પડવો અને સૂર્યપ્રકાશથી દાઝવું, ગ્રંથાલયના સંદર્ભ ઉપભોક્તા, કર્મચારી પુસ્તકો અને સાધનોનું પણ આ તત્ત્વોથી રક્ષણ કરવું
- તે પછી સમાજ વિરોધી તત્ત્વોના ઉપયોગથી તે મકાનનો રક્ષણ પૂરું પાડવું.
- વરસાદ, પવન, પ્રકાશ અને હવાથી જરૂર જથ્થાની આવવાની પસંદગીયુક્ત શુદ્ધતાની ફરજ મકાને જાળવી રાખવી.
- તેની ઉપયોગીતા બહુ ચોક્કસ ઉપયોગ માટે હોવી જોઈએ, મંદિર પૂજા માટે છે, કારખાનું ઉત્પાદન માટે છે, ઘર રહેવા માટે છે અને તેમ ગ્રંથાલય અભ્યાસ માટે છે
- ફરીથી ગરમી અને ઠંડી નિયંત્રિત કરી તેના ઉપયોગની પરવાનગી આપે છે. મકાનની અંદર અને આજુ બાજુ પાણીના તળાવથી ગરમીનું નિયંત્રણ કરવા અને ઉનાળા દરમ્યાન મકાન ઉપર પાણીનો સંગ્રહ કરવો, મકાનની અંદર ચોક અને પાણીના ફુવારાની સગવડ હોવાનો વિચાર પણ કરી શકાય.
- મકાન દૃષ્ટિનું પ્રતિક અને સમુદાયના કેન્દ્ર તરીકે સેવા આપે છે.
- મકાને ઉપભોક્તાની જુદી જુદી શ્રેણીઓ જેવાકે બાળકો શારીરિક ક્ષતિગ્રસ્ત અને બીજા માટે કાર્ય કરવું.
- અને અંતે મકાનની ઈંટો, ચૂનો, લોખંડ અને કાચમાં કાચ્ય છે.

આધુનિક ગ્રંથાલય ભવનની ખાસિયતો નીચે મુજબ છે.

બીજા મકાનની સરખામણી સાથે ગ્રંથાલય ભવનની વિશેષતા છે :

- 1) સમુદાયના તમામ સભ્યો ગ્રંથાલય મકાનનો ઉપયોગ કરે છે ગામ/ટાઉન/શહેરના તમામ વર્ગ, નાનકડા બાળકથી પુરૂષમાં વૃધ્ધાવસ્થા, વ્યવસાયિક જેવાકે ઈજનેરો, મજૂરો, શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓ વગેરે.
- 2) તે કાયમી સ્થિર અને સતત ઉપયોગની શરતે છે.
- 3) તે દિવસ અને સર્ળગ વર્ષ દરમ્યાન હોસ્પિટલની જેમ ખૂલ્લા રહે છે.

- 4) ગ્રંથાલય ભવન સમુદાયમાં સતત કાર્યરત રહેતું મકાન છે.
- 5) તે જ્ઞાનને ખોળવાનું , પ્રકાશન અને સંશોધનનું આશ્રય છે બીજા શબ્દોમાં તે શિક્ષક અને શીખવાડવાનું, અને સંશોધકનું મંદિર છે.
- 6) તે ગ્રંથાલય પદ્ધતિમાં પાંચ 'B' નું ચાવીરૂપ તત્ત્વ છે, જેવા કે પુસ્તકો, મકાન, ઉછીનું લેનાર અને આમતેમ વાચનાર (ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તા) અને બુધ્ધિશક્તિ (Books) (Building) (Borrowers) (Browsers) (Brains) (ગ્રંથાલયના કર્મચારી અને અધિકારી (દા.ત. સંચાલન). તેથી કરીને, ઉપરોક્ત કાર્યો જો પુરાવાડવાના હોય તો કોઈપણ મકાન ઉદ્દેશ બજાવવા શક્તિમાન નહિ હોઈ શકે તે ખાસિયતોવાળું અને કાર્યનિવૃત્ત વિશિષ્ટ મકાન હોવું જોઈએ.

ગ્રંથાલય મકાનના આયોજનમાં પાયાની વિચારણા

ગ્રંથાલયનું મકાન અથવા તે બાબતથી બીજું મકાન કિંમતી બાબત હશે તેના બાંધકામના સાહસની શરૂઆત કરતાં પહેલા નીચેના મુદ્દાઓ બાબત ખાસ કાળજી લેવી જરૂરી છે

- મકાન આયોજનનો આરંભ સમિતિની રચનાથી કરવો જોઈએ. સમિતિ સંસ્થામાં ફરજ ઉપરના મુખ્ય માણસ જે તેના પ્રમુખ અને ગ્રંથપાલની બનેલી હોય જે તેના સભ્ય-મંત્રી છે દાખલા તરીકે જીલ્લા મધ્યસ્થ ગ્રંથપાલના કિસ્સામાં જિલ્લા ગ્રંથપાલ સત્તામંડળના પ્રમુખ આયોજન સમિતિના મુખ્ય માણસ અને જીલ્લા ગ્રંથાલય તેના સભ્ય-મંત્રી હશે. આયોજન સમિતિના બીજા સભ્યો સંસ્થાના આર્કિટેક્ટર ઈજનેર હોય, એક પ્રતિનિધિ ગ્રંથાલય ઉપભોક્તાના, એક પ્રતિનિધિ અને ગ્રંથાલય જેનો આયોજન અને ગ્રંથાલય મકાન બાંધકામનો વિપુલ અનુભવ હશે
- મકાનની ખાસિયત બાબતે નિર્ણય લેતા, સ્મારક જેવો તેનો દેખાવ અને શુસોભીતપણાનો બદલો તેની ઉપયોગીતાના કાર્યક્ષમ અભિગમ ઉપર વધારે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે.
- રચના કાર્યોને અનુસરતી હોવી જોઈએ અને નહિ કે બીજા રસ્તાને ચકાકારે
- વિસ્તાર આયોજન પૂર્ણ કરવા ગ્રંથાલય મકાનની જગ્યા મધ્યમાં નિશ્ચિત કરવી.
- ઈફલા (ઈન્ટરનેશનલ એસોશિયેશન ઓફ લાયબ્રેરી એસોસિયેન્સ એન્ડ ઈન્ટીટ્યૂટ્સ) હેગ, મુખ્ય ગ્રંથાલય અને શાખાઓના સ્થળ બાબત ચોક્કસ ભલામણો કરી છે મુખ્ય ગ્રંથાલયનું અંતર તેના ઉપભોક્તાથી 3.9 કિલોમિટર્સની મર્યાદામાં હોવું જોઈએ જ્યારે શાખા ગ્રંથાલયનું જરૂરી છે કે 1.3 કિલોમીટરના અંતરે જ ફક્ત હોવું જોઈએ.
- શહેર અને દેશના આયોજન કાયદાએ જરૂરી છે કે આ ભલામણની કાળજી લેવી જોઈએ અને આરક્ષણનું આયોજન ગ્રંથાલયના મકાન અને પુસ્તકની દુકાન સુધ્યાનું મધ્યસ્થ જગ્યાએ વિસ્તારમાં બાંધકામ થાય તેથી કરીને વધુમાં વધુ સુગમ્યતા શક્ય ઉપભોક્તાના ઝુમખાને નિશ્ચિત થઈ શકે.
- મકાનનું સ્થળ વિશાળ પસંદ કરવું જોઈએ તેથી કરીને ભવિષ્યનો ફેલાવો સહેલાઈથી થઈ શકે તેટલું નહિ પણ સાથે મકાનનો પાછળના ભાગ સહિત ફરતો બગીચો શક્ય બને
- મહાત્મા ગાંધી ભારત રાષ્ટ્રના પિતા જ્યારે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયમાં સભાને સંબોધતા હતા, તેના ભાગ તરીકે સંચાલક અને ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાને સલાહ આપી હતી. સ્થળની પસંદગી પ્રભાવી દેખાવમાં હોવી જોઈએ.
- સ્થળ તદ્દન વ્યાજબી જગ્યા એ પણ હોવું જોઈએ ભારે વાહન વ્યવહારથી, ગાડીઓ દોડતી હોય અને મોટરના સુસવાટ અને કર્કશ અવાજ વગેરેથી થોડું દૂર હોવું જોઈએ.
- મકાનનો આકાર મુક્ત પ્રવેશ સાથે ઉત્કૃષ્ટ અને કિંમતી સામગ્રી રાખી શકાય તેટલા આરક્ષિત વિસ્તારનું હોવું જોઈએ
વધુમાં વધુ કેળવી શકાય તેવી બાંહેધરી સંદર્ભે ત્યાં ફરીથી ગોઠવણીની જગ્યાની શક્યતાની ક્ષમતા હોવી જોઈએ તેથી કરીને વિશેષ વધારાની સેવાઓ માટે પરવાનગી મળે, દાખલા તરીકે સ્વયંસંચાલિત લેવડદેવડ પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ. બાંધકામમાં મોડ્યુલર પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ.
- ભવિષ્યના ફેલાવાની ક્ષમતાની ખાત્રીના સંદર્ભે નીચેનો આકાર જે સગવડો પૂરી પાડી શકશે વિચારશીલ T-ઘાટ E-ઘાટ F-ઘાટ W-ઘાટ I-ઘાટ H-ઘાટ સિતારો-ઘાટ, સમયતુષ્કોણ-ઘાટ અને સ્વસ્તિક-ઘાટના હોવા જોઈએ. તેથી કરીને ચોમાસાના વરસાદની અને શિયાળાની પવનના સુસવાટ અને ઉનાળાના સૂર્યના તાપથી રક્ષણ કરશે. મકાનની લાંબી બાજુઓ ખાસ કરીને ભંડાર

અને વાચન વિસ્તારો ઉત્તર-દક્ષિણ બાજુના હોવા જોઈએ જેથી વધુમાં વધુ કુદરતી પ્રકાશની શક્યતા વધશે

ભૌતિક અને પ્રલેખીય સંસાધનો
Physical and
Documentary Resources

ગ્રંથાલયમાં અંદરનું આયોજન

ગ્રંથાલયમાં જગ્યા જરૂરી છે પ્રથમ ગ્રંથભંડાર માટે અને બીજું ખૂબ અગત્યનું વાચકો માટે વાંચવા અને પુસ્તકો જોવા તે પછી કર્મચારીઓ માટે ફર્નિચર અને વસ્તુઓ માટે, ઉપભોક્તાને રમણીયતા પૂરી પાડવા અને વાચકોને કાર્યક્ષમ સેવાઓ આપવા માટે જગ્યા જરૂરી છે ગ્રંથાલયમાં જોવા આવતા અને તેની સેવાઓથી માહિતગાર થવા આવતા મુલાકાતીઓ માટે પણ જગ્યા જરૂરી છે.

ગ્રંથાલય મકાનના આયોજન સમયે નીચેના મુદ્દાઓને ગંભીર પણે ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે:

- 1) ગ્રંથાલય દ્વારા અપાતી અથવા ગ્રંથાલય દ્વારા સંભવિત અપાનારી સેવાઓ
- 2) ગ્રંથાલયના વિવિધ વિભાગોના કાર્યો
- 3) તેમની વચ્ચે અરસપરસના સંબંધો
- 4) એકબીજા વચ્ચે સાનિધ્ય
- 5) તેમના દ્વારા જરૂરી વિસ્તાર
- 6) એકબીજા વિભાગ વચ્ચે કાર્યરત કર્મચારીઓની સંખ્યા અને
- 7) એક બીજા વિભાગ વચ્ચે પૂરું પાડવામાં આવતું ફર્નિચર અને સાધનોના પ્રકાર.

એ ત્યારેજ શક્ય બનશે કે જ્યારે ગ્રંથાલય ભવન સરળ અને સમગ્ર ગ્રંથાલયના કામકાજના સમય નો બચાવ કરે તે દિશામાં ઓછી કિંમતમાં અડચણ રહિતના બનશે. આ પશ્ચાદભૂમિકા પછી ગ્રંથાલયના વિવિધ વિભાગો અને તેના કાર્યો અંગેની માહિતી આપવાનો પ્રયાસ નીચે મુજબ કર્યો છે.

એ) પ્રવેશ ખંડ

દરેક ગ્રંથાલયને પ્રવેશ માર્ગ હોય છે, કે જે રૂપાળો અને સૌંદર્યની કદર કરવા જેવો આયોજીત હોય છે આકર્ષક, ક્ષમતા, અને ઉપભોક્તાની નેવુ ટકાની અસર પ્રથમ નેવુ સેકડમાં ખંડમાં પ્રવેશતા જ આકાર પામે છે. પ્રવેશ ખંડ અનુલય વિભાગ સુધ્યા તેમાં માલિકીની વસ્તુના ટેબલ લેવડદેવડના ડેસ્ક અનુલય ડેસ્ક (જ્યાં ટૂંકી અનુલય સેવાના જવાબ અપાય છે) સૂચિ કેબિનેટ નવા પુસ્તકો પ્રદર્શન કરવાના કેટલાક સ્ટેન્ડ અને મુલાકાતીઓ ને રાહ જોવા અને આરામ માટેની ખુરશીઓ હોય છે.

બી) વાચન ખંડ

પ્રવેશ ખંડને અડીને વાચન ખંડ રાખવો જોઈએ. વાચન ખંડ એ વિભાગ છે જ્યાં હળવું સાહિત્ય જેવું કે નવલકથા, હાસ્ય રસના પુસ્તકો, પ્રવાસ ને લગતું સાહિત્ય, કલા, લોકપ્રિય સામયિકો વગેરે પ્રદર્શિત કરવામાં આવતા હોય. સામાન્યતઃ તે આરામદાયક સોફાસેટ વગેરેથી સજજ હોય. ગ્રંથાલયમાં વાચન ખંડની જોગવાઈ કરવા માટેનું તત્વજ્ઞાન એ છે કે ગ્રંથાલયના બીજા વિસ્તારોમાં વાચકો કેટલુંક ગંભીર વાચન પછી અહીં આવી કેટલીક મિનિટો હળવાશમાં વિતાવે જે દરમ્યાન તેઓ હળવાશ માણી તેમની શક્તિ પુનઃ મેળવે. વાચન ખંડ મુલાકાતીઓ માટે આરામથી બેસવાની ભૂમિકા પણ ભજવી શકે છે.

સી) સંમેલન-વતા-પ્રદર્શન હોલ

દરેક ગ્રંથાલયમાં સંમેલન-વતા-પ્રદર્શન ખંડ હોવો જોઈએ કે જ્યાં સમયાંતરે પુસ્તક પ્રદર્શનો, ચિત્રો અને ફોટોગ્રાફ વગેરે ગોઠવી શકાય. લોકપ્રિય વ્યાખ્યાનો, મનોરંજનાર્થ કવિતાઓ વગેરે પણ અહીં ગોઠવી શકાય. ફિલ્મ શો, 'ગમકા' સભા, કઠપૂતળી શો વગેરે પણ અહીં અર્થપૂર્ણ રીતે બતાવી શકાય. સંમેલક ખંડ પણ પ્રવેશ ખંડ પાસે રાખવો જોઈએ. જેથી આ ખંડના મુલાકાતીઓ ગ્રંથાલયના અન્ય વિભાગના ગંભીર ઉપભોક્તાઓને ખલેલ પહોંચાડે નહીં.

ડી) બાળકોનું ગ્રંથાલય

વિશાળ ગ્રંથાલયમાં બાળગ્રંથાલય એ નાનું ગ્રંથાલય છે અને સાર્વજનિક ગ્રંથાલયમાં અલગ ગ્રંથાલય પ્રવેશ હોલની નજીક હોવું જોઈએ. બાળકોના વિભાગને વિશિષ્ટ રીતે આકાર આપવો તેથી ગ્રંથાલયનો તે ખાસ આકર્ષક ભાગ બનશે. ફર્નિચર પુસ્તકોનું પ્રદર્શિત કરવું વગેરે એવું હોવું જોઈએ કે વિકસીત થતા મગજમાં અને ખીલેલી કળી જેવા બાળકોની હૃદયમાં ગ્રંથાલય આનંદ અને પ્રેરણા નો સ્ત્રોત બનશે.

ઈ) વહિવટીય પ્રાપ્તિ અને તકનિકી વિભાગો

પુસ્તક પ્રાપ્તિ માટે અલગ હોલ હોવો જોઈએ તેની તકનિકી પ્રક્રિયા અને વહિવટીય કામ જરૂરી જોઈએ.

એફ) બીજી અનુકૂળતા પૂરી પાડવી

આધુનિક સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પાસે પુસ્તક બાંધણી અથવા પુસ્તક જાળવણી પ્રયોગશાળા મોટા એકમના કિસ્સામાં ફિલોસોફીક વેલ હોવી જોઈએ, કેન્ટીન અથવા ચા અથવા કોફી તૈયાર કરતું મશીન, બહેનો અને વિશિષ્ટ જૂથ જવાકે ધંધાદારી માણસો વગેરેને મળવા માટે નાનો ઓરડો, આરોગ્ય સુખાકારીનો વિભાગ આરામથી બેસવાની જગ્યા વગેરે હોવું જોઈએ આ બધું વહિવટીય વિભાગની નજીક જ હોઈ શકે એસટીડી અને ઈ-મેઈલ સગવડતાઓ ગ્રંથાલય મકાનમાં અથવા નજીકમાં પૂરી પાડવામાં આવશે તો તે પ્રખ્યાતી મેળવવાનું માપદંડ અને વિદ્યાર્થીઓને આકર્ષશે.

આ બધા વિસ્તારો નાના ભાષણ સંવાદ અને ચોક્કસ પ્રકારનો અવાજ ઉત્પન્ન કરતી પ્રવૃત્તિઓથી મુક્ત ન હોઈ શકે. આ ગ્રંથભંડાર અને વાચન વિસ્તાર કે જ્યાં પુસ્તકોના અભ્યાસમાં તલલીન અને ગંભીર વાચન થતું હોય ત્યાંથી થોડે દૂર રાખવા જોઈએ, ચોક્કસ પ્રકારની શાંતિ જરૂરી છે.

જ) શાંત વિસ્તાર

મુખ્ય વાચન અને ગ્રંથભંડાર ઓરડા સામયિક વિભાગ, સ્થાનિક ઈતિહાસ અને સરકારી પ્રલેખ વિભાગ વગેરે શાંત વિસ્તારમાં હોવા જોઈએ. આધુનિક પ્રવાહ એ છે કે ગ્રંથભંડાર વિસ્તાર વાચન વિસ્તાર સાથે રાખવો કે ઉપભોક્તાને વાચન સાહિત્ય સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ બને આવી વ્યવસ્થામાં ચોક્કસ પ્રકારની અવાજ ઉત્પન્ન કરતી પ્રવૃત્તિઓ સ્થાન લે છે. પુસ્તકોની છાજલીઓ, છાજલીની ધૂળ અને સાફસૂફી ખરેખર મહત્વની પ્રવૃત્તિઓ છે, ગમે તેમ તેઓ કાળજીપૂર્વક અમલમાં મૂકે છે. આ નાની મુશીબતનું નિરાકરણ વાચન રૂમ અને ગ્રંથભંડાર વિસ્તાર વચ્ચે નાની રીતભાત વાળું ઉપરથી ખુલ્લું પૂરું પાડી ને થઈ શકે. કેટલાક ગ્રંથાલયોમાં આમ કરવામાં આવ્યું છે.

7.2.2 શ્રમદક્ષતાશાસ્ત્ર (Ergonomics)

આ નવું વિજ્ઞાન છે, તેનો ઉદ્દેશ કામગીરીની જગ્યા ઉપર તંદુરસ્ત વાતાવરણ સર્જીને કામદારોની કાર્યશક્તિ અને ગ્રાહકોનો સંતોષ વધારવાનો છે વોલ્ટર જે. પેસનિકનું કહેવું છે કે “શ્રમદક્ષતાશાસ્ત્ર મુખ્યત્વે લોકો અને ભૌતિક વસ્તુઓ કે જે તેનું સર્જન કરે છે અને તેનો ઉપયોગ કરે છે તેની વચ્ચે મહત્તમ સંબંધો માટે સતત પ્રશ્નો સંબંધિત છે” (Report from Ergonomic Frontiers : US Moves Faster Office of Administration and Automction No. 44 October 1983, p.40)

સારું શ્રમદક્ષતાશાસ્ત્રનું આયોજન વિધન દૂર કરવાનું અને કામગીરી અને ઉત્પાદકતા સુધારવા તરફ ફાળો આપવાનું છે. ગ્રંથાલયના સંદર્ભમાં શ્રમદક્ષતાશાસ્ત્રનાં લક્ષ્યનો અર્થ હોઈ શકે : (i) વધારે વાયકોને આકર્ષવા, (ii) તેમના અત્યંત સંતોષ માટે ગ્રંથાલયનો પૂરો ઉપયોગ કરવા તેમને શક્તિમાન કરવા (iii) કામની જગ્યાને વધારે આનંદ -દાયક બનાવી ગ્રંથાલયના કર્મચારીઓની કાર્યદક્ષતા વધારે તીવ્ર બનાવવી (iv) ઉપભોક્તા અને કામદારોને બંનેની તાણ અને શ્રમના કારણરૂપ તત્ત્વોને હાંકી કાઢવા. વિશ્વના વિકસિત દેશોમાં કારખાનાં ઓફિસો, હોસ્પિટલો વગેરેમાં આ દિશામાં ગંભીર પ્રયત્નો શરૂ થયા છે. નીચેના પુરાવાઓ કે જે રીડર્સ ડાઈજેસ્ટ માર્ચ 1992 પેજ નં. 52 દર્શાવેલ છે.

“ઉત્પાદકતા વધારવા અને તાણ ઘટાડવા જાપાનમાં એક પેઢી ઓફિસો અને હોસ્પિટલોને સુગંધિત બનાવે છે. સુગંધ અને કાર્યદક્ષતાના સંબંધ વચ્ચેની કસોટી કમ્પ્યુટર ઓપરેટરે દર્શાવી કે જ્યારે હવા ચોક્કસ સુગંધી સાથે દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે તે કેટલીક ભૂલો કરતો હતો પ્રવાહી સુગંધી ધુમ્મસમાં એરકંડીશન પદ્ધતિ દ્વારા દબાવવામાં આવતી. લવંડર અને ગુલાબથી ખરેખર અસર થતી હતી. પણ લેમન અથવા યુકેલીટસ કર્મચારીઓને ચપળ રાખવામાં શ્રેષ્ઠ છે.”

7.2.3 પ્રકાશ (Lighting)

ગ્રંથાલય સ્થાપત્યમાં પ્રકાશ એ ઘણી અગત્યની સ્વીકારેલી બાબત છે. પ્રકાશના સ્ત્રોતો છે. (i) દિવસનો પ્રકાશ અને (ii) વીજળીનો પ્રકાશ

દિવસનો પ્રકાશ :

દિવસનો કુદરતી પ્રકાશ શ્રેષ્ઠ પ્રકાશ છે પણ તે ફક્ત દિવસ દરમ્યાન ઉપલબ્ધ છે. દિવસમાં પ્રકાશનો

પૂરો ફાયદો મેળવવાના હેતુથી ભરપુર વિશાળ બારીઓની સગવડ જરૂરી છે. વધારામાં દિવસના પ્રકાશનો ફાયદો મેળવવા માટે છાપરામાં જ્યાં પણ શક્ય હોય ત્યાં ફાઈબર ગ્લાસના ઘૂમટ અને આકાશબારી પૂરા પાડવા જોઈએ. આમ છતાં સતત સીધો સૂર્યપ્રકાશ પ્રલેખને નુકશાન પહોંચાડે છે. જ્યારે મકાનનું આયોજન કરતા હોય ત્યારે આ બાબતની કાળજી રાખવી જરૂરી છે.

વીજળીનો પ્રકાશ :

વિજળી પ્રકાશનો ગુણ કુદરતી પ્રકાશના ગુણના વિરુદ્ધ ન્યાય કરવો જોઈએ. કુદરતી પ્રકાશનો અથવા દિવસના પ્રકાશનો પ્રયોગ શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે કુદરતી પ્રકાશ અથવા દિવસનો પ્રકાશ ઘણી બધી સપાટીમાંથી પરિવર્તિત થાય છે. વિજળી પ્રકાશના પ્રકારના જૂથમાં જ્યોત કે જવાળા વિનાનો અને ઓછી તરંગ લંબાઈવાળો પ્રકાશ કિરણોને આત્મસાત કરીને વધારે તરંગ લંબાઈવાળા પ્રકાશ કિરણોને બહાર ફેંકવાનો ગુણ શક્તિવાળો એક શ્રેષ્ઠ છે. પ્રવેશ હોલમાં ભ્રમર અને પ્રદર્શન હોલ અને કેન્ટીનમાં જ્યોત કે જવાળા વિનાના પ્રકાશનું સુશોભીત ફીટીંગ જુમ્મર લટકાવી વિભાગને આકર્ષણ વધારવા માટે ઉપયોગ કરી શકાય વાચન ઓરડા માટે, ઓછી તરંગ લંબાઈ વાળા પ્રકાશ કિરણો આત્મસાત કરતી ભરપૂર ટ્યૂબનો ઉપયોગ કરી શકાય. ગ્રંથભંડારમાં દિવસ દરમ્યાન ઉપરથી નીચે સુધીના તમામ ફલકો ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારની એક સરખો પ્રકાશ આપતી ટ્યૂબ, કાર્યાલય, એક ઓરડામાંથી બીજામાં જવાના સાંકડા રસ્તા, ગેલેરી વગેરે માટે ઓછી તરંગ લંબાઈ વાળા પ્રકાશ કિરણોને આત્મસાત કરતી ટ્યૂબ શ્રેષ્ઠ છે. વીજળીક શક્તિની નિષ્ફળતાની મુશ્કેલી પાર કરવા અનુકૂળ શક્તિનું જનરેટર જરૂરી છે. ગ્રંથાલય મકાનની આજુબાજુના વિસ્તારને પ્રકાશિત કરવા માટે, પરંપરાગત સ્વરૂપના પ્રકાશના સાધનો જેવાકે મેટલ હેલાઈડ, મરક્યુરી વેપર અને દબાણવાળી સોડીયમ લાઈટનો વિચાર કરી શકાય.

સ્વયં સંચાલિત અને વીજળી જોડાણની જોગવાઈ :

કોમ્પ્યુટર ટર્મીનલ, પ્રિન્ટર માટેના વીજળી જોડાણો અને ઈન્ટરનેટ સુવિધા માટે વીજળી જોડાણની જોગવાઈનો વિચાર કરવો જરૂરી છે. ગ્રંથાલયમાં યોગ્ય જગ્યાએ છૂટા પ્લગના પોઈન્ટ પૂરા પાડવા જોઈએ.

વિશેષ પ્રકાશ

વિશેષ પ્રકાશ પાછળનું તત્વજ્ઞાન એ છે કે ચોક્કસ અનુકૂળ સોંપાયેલું કામ અથવા, કામ પ્રકાશીત કરવાની વ્યવસ્થા છે. દા.ત ટેબલ લેમ્પ ટેબલ, પુસ્તકો અને તેવા જ પ્રકારનું મસલત કરવા માટે લીધેલ સામગ્રીને પ્રકાશિત કરે છે અથવા પ્રદર્શનમાં દર્શાવવામાં આવેલને પ્રકાશથી પ્રકાશિત કરી હેતુને ઉપર લાવે છે. વિશેષ પ્રકાશ સામાન્ય પ્રકાશથી વધારાનો પ્રકાશ જરૂરી છે. અથવા આસપાસના જરૂરી સ્તરને પ્રકાશિત કરે છે.

શક્તિ અને કાર્યદક્ષતાના અસ્તિત્વ ઉપર અભ્યાસ અને સંશોધનનું સંચાલન જુદા જુદા વિસ્તારમાં પ્રકાશના સ્તરનો અભ્યાસ છે. ઈલ્યુમિનેશન એન્જીનીયરીંગ સોસાયટી ઓફ નોર્થ અમેરિકા યુએસ અને પડોશી દેશોમાં પ્રકાશના ધોરણે નક્કી કરે છે.

આપણા પોતાના દેશમાં જનરલ ઈલેક્ટ્રીક કંપની (જીઈસી) બીજી ફિલીપ્સ કંપની આવા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે. સલાહ પૂરી પાડે છે. અને મકાનમાં પ્રકાશ પૂરો પાડવા માટે ઈજારો લે છે.

7.2.4 અંદરનું સુશોભન (Interior Decoration)

ગ્રંથાલયની અંદર હંમેશા મનહરણ કરનારું અને તે ઉપરાંત ઉત્તેજક, અંદરથી બરાબર સુશોભીત કરવા. તેથી કરીને કાળજી લેવી.

છત અને બાજુની દિવાલોની કાળજી :

અંદરના સુશોભનમાં પ્રથમ બાબત નિર્ણય તે હશે કે છત અને બાજુની દિવાલો માટે કયા રંગનો ઉપયોગ કરવો. છત માટે તે સલાહભર્યું હશે. સફેદ વોશ સાથે કળીયુનો અથવા સફેદ ડીસ્ટેમપરમાં જવું દિવાલો માટે, ગમે તે રીતે નરમ આકર્ષક રંગો જેવા કે વાંસ જેવો લીલો, હળવો પીળો અથવા ક્રિમ અથવા હળવો વાદળી ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે. આવા રંગો પ્રકાશ પરાવર્તિત કરે છે, અને પૂરતા પ્રમાણમાં વિસ્તારને પ્રકાશિત કરે છે. આનંદદાયક રીતે જરૂરી છે કે ઘાટા રંગો જેવાકે લાલ, લીલો વગેરે વાચન અને સંગ્રહ વિસ્તારમાં ટાળવા જોઈએ તેઓ પ્રકાશને શોષે છે, કેટલીકવાર બાજુની દિવાલો ઉપર નૈતિક ચિત્રકામ આનંદદાયક સૌંદર્ય મિમાંસા પૂરું પાડે છે.

બારીઓ માટે પડદાઓ

બારીઓમાંથી આવતા સૂર્યના તાપથી રક્ષણ માટે આકર્ષક રંગના પડદાનો ઉપયોગ કરી શકાય. વેન્ટીયન બ્લાઈન્ડનો ઉપયોગનો પણ વિચાર કરી શકાય.

અભ્યાસ અને ભણવા માટે અનુકૂળ વાતાવરણ સર્જવા સંદર્ભ તે સલાહ ભરેલું જણાયું છે. અને તે ઉપરાંત જરૂરી છે મોટી અને લાંબી દિવાલોના સંદર્ભ મન કંટાળી ન જાય તે સંદર્ભે વાયન ખંડની દિવાલો ઉપર ભિંત ચિત્ર પૂરું પાડવું. બેંગલોર અને મૈસૂર વિશ્વવિદ્યાલય ખાતે આંતરરાષ્ટ્રિય ખ્યાતિ ધરાવતા ચિત્રકાર ડૉ. કે.કે. હેબસેને ગ્રંથાલય માટે ભિંતચિત્ર માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. ડૉ. હેબરે ભિંતચિત્ર બનાવ્યું વધારામાં તેનો દેખાય પણ મોટી આવેગ સર્જતો સ્ત્રોત છે. લોસ એંગલસ, કેલિફોર્નિયા વિશ્વવિદ્યાલય ખાતે યુ.એસ.એ.માં વાયન ખંડની છત ઉપર ચિત્રકામ ફરી ચિત્રકામની કળાનું આબેહૂબ મૂલ્યાકન કરેલ છે. ટાટા ઈન્સ્ટીટ્યૂટ ઓફ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી (ટી આઈ એફ આર), મુંબઈ, ખાતે ચિત્રકામ જેવી કલાના, શિલ્પકળાના અને બીજી કલાના હેતુઓ દેશના શ્રેષ્ઠ કલાકાર દ્વારા મોટા ફાયદા માટે ગ્રંથાલયમાં, મધ્યસ્થ હોલ અને મકાનમાં અજન્ડા, ઈલોરાની કળાઓ અને ચિત્રકળાના બીજા કૃત્યો અને શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓની છબીઓ વાયન ખંડમાં સારું ઉચ્ચપદવીવાળું અને ઉચ્ચ વાતાવરણ સર્જવા દર્શાવવું જોઈએ.

છોડના ફૂંડા

કુદરતી વાતાવરણ સર્જવા છાંયડાવાળા છોડવા વિપુલ પ્રમાણમાં છુટપરસાળ, વાયન રૂમો, પ્રવેશ હોલ વગેરેમાં ઉપયોગ કરી શકાય, કારણકે છોડવાઓને માનવ જીવન જોડે નજીકનો સંબંધ છે.

નિશાનીની પદ્ધતિ

મોટા ગ્રંથાલયમાં ભૂગોળ કે જે તદ્દન સારી રીતે વેર વિખેર હોય છે. નિશાની પાટિયા વિશાળ પ્રમાણમાં યોગ્ય સ્થળે મૂકાયેલા હોવા જરૂરી છે, તેથી કરીને વાયકો તેમના જવાની જગ્યાએ પહોંચવા કર્મચારીઓને બિનજરૂરી ખલેલ પહોંચાડ્યા સિવાય અથવા બિનજરૂરી તેમનો સમય બગાડ્યા સિવાય પહોંચી શકે, તે માટે નિશાની, પાટીયાઓ સારા શબ્દોમાં આકર્ષક રીતે, યોજનાબદ્ધ રીતે ચિત્રરેલા હોવા જોઈએ.

ધ્વનિ શાસ્ત્ર અને આકર્ષક ઢાંકેલા તળિયાનો ઉપયોગ

અવાજ શોષક બાંધકામનો માલસામાન ઉપલબ્ધ છે. અને કોઈ પણ જગ્યાએ અવાજનું ઉત્પન્ન થવું અનિવાર્ય છે, આવા માલસામાનનો ઉપયોગ કરવાનું સલાહ ભરેલું છે, કારણ કે અવાજ ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તા અને કર્મચારીઓ ઉપર ચિત્તવિક્ષેપ અસર કરે છે. અવાજનું શોષણ ફક્ત એ સ્ત્રોતમાં જ થવું જોઈએ. વાયકોની અવરજવર, કર્મચારીઓ અને પુસ્તકની ટ્રોલી અવાજ ઉત્પન્ન કરતા આ સ્ત્રોતોને જાડું મજબૂત કાપડ અથવા આકર્ષક રંગની કાથીની જાજમ જરૂરી છે જે પરસાળના તળિયા ઢાંકવા ઉપયોગ કરી શકાય મોજખાતર આમતેમ વાંચવાના ખંડ પરિસંવાદ ખોલ વગેરે ઢાંકવા માટે આકર્ષક ભાત અને રંગીન જાજમનો ઉપયોગ કરી શકાય.

ઉપયોગી નાનું યંત્ર

ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાના ફાયદા માટે વાયકોના સમયની અને શક્તિની બચત માટે અને શરીરને સુખસગવડ આપનારી માત્રા માટે ગ્રંથલાયે ચોક્કસ ઉપયોગી નાનું યંત્ર વાપરવું.

લિફ્ટ

બહુમાળી મકાનમાં, પુસ્તક લિફ્ટ અને તે ઉપરાંત મુસાફર લિફ્ટ હોવી જરૂરી છે અને તે યોગ્ય જગ્યાએ ગોઠવાયેલ હોવી જોઈએ.

આંતર-સંવાદ ટેલીફોન

સેવાઓ ઝડપી અને તાત્કાલિક પૂરી પાડવા સંદર્ભે જુદા જુદા વિસ્તારો અને કામની જગ્યાઓને આંતરિક રીતે જોડતા, આંતરસંવાદ ટેલીફોન જરૂરી છે.

વોટર ફૂલર

ઉપભોક્તાની સગવડ માટે યોગ્ય જગ્યાએ ચોખ્ખા ઠંડા પીવાના પાણીની સગવડ ઉમેરવી જોઈએ. વરસાદ અને શિયાળાની રૂતુમાં હિટર અને બીજી રૂતુમાં પંખાઓ અને હવા બહાર ફેંકતા પંખાઓ જરૂરી છે.

બીજી યુક્તિવાળુ નાનકડુ યંત્ર

ઘોડાઓ અને ગ્રંથાલય વિસ્તારને સાફ કરવા વેક્યુમ કલીનર જરૂરી છે. કામદારોની મજૂરી બચાવવાની યુક્તિ તરીકે પુસ્તકોને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેરવવા ટ્રોલી જરૂરી છે.

7.2.5 ફર્નિચર અને સાધનો (Furniture and Equipment)

ઉપલોક્તાઓને કાર્યક્રમ સેવાઓ આપવાના સંદર્ભે આધુનિક ગ્રંથાલયોને જરૂરી છે, વિશિષ્ટ આકારના ફર્નિચર અને સાધનોની બાબત જેવાકે : (i) યોગ્ય કાઉન્ટર, (ii) લેવડદેવડ ડેસ્ક, (iii) સૂચિ કેબિનેટ. (iv) શબ્દકોશ અને એટલાસના સ્ટેન્ડ, (v) ચાલુ સામયિકોના પ્રદર્શનના ઘોડા, (vi) નવીન પ્રાપ્તિ પ્રદર્શન સ્ટેન્ડ (vii) વિશિષ્ટ ટેબલ (ix) વાચન ખુરશી અને ટેબલ, (x) પ્રમાણભૂત પુસ્તકોની ઘોડો (xi) નિમ્ન કક્ષાના ઉપયોગના પ્રકારે પુસ્તકોના ભંડાર ઓરડામાં વિશિષ્ટ ફરતા ઘોડા (xii) અલભ્ય અને કિમતી પુસ્તકોના પ્રદર્શન માટે શો કેશ, (xiii) પુસ્તકો અને અન્ય પ્રદર્શન ગોઠવવાના પ્રદર્શન ટેબલ અને સ્ટેન્ડ

લાકડા વિરુદ્ધ સ્ટીલ

જ્યારે સમય હતો ટીકવુડ જોઈએ તેટલા પ્રમાણ મળતુ હતું અને જુના ગ્રંથાલયો લાકડાના પુસ્તક ઘોડાઓ, ટેબલ અને ખુરશીઓ વગેરેમાં હતા. જંગલ વિસ્તારની ઝડપી પડતી અને વૃક્ષોનો બેપરવા થતાં વિનાશના કારણે

સિઝન ટીકવુડ જ ફક્ત અલભ્ય ન હતુ, અને જો લભ્ય હોય તો પણ આજના દિવસે ગ્રંથાલયોના અંદાજપત્રથી ઉપર હોય. લાકડા અને સ્ટીલના ફર્નિચરના સુખદ મિશ્રણે આજે સુવ્યવસ્થા છે. ગ્રંથાલયો હવે સ્ટીલની છાજલીઓમાં છે, સામયિક પ્રદર્શન સ્ટીલના ઘોડાઓ, સ્ટીલ સૂચિ કેબીનેટ છે. પણ વાચન ટેબલો અને ખુરશીઓ અને શબ્દકોશ સ્ટેન્ડ, વગેરે, લાકડુ હોય તેમ પસંદ કરવામાં આવે છે.

જ્યારે ફર્નિચર માટે જઈએ ત્યારે, ત્રણ સ્વીકૃતિઓ મગજમાં જન્મે છે, આ છે: (એ) હેતુલક્ષી (બી) ટકાઉ, (સી) અને, સુંદર. મેસર્સ ગોદરેજ, ઓલ્વીન, સ્ટીલ એઈજ, મહેરા વગેરે ગ્રંથાલય ફર્નિચર બાબત પ્રમાણભૂત આકારના પૂરા પાડવાનો ધંધો કરે છે.

જ્યારે ફર્નિચર જેવાકે ટેબલ અને ખુરશીઓના આયોજનમાં, બાળકો, વિકલાંગ ઉપલોક્તા વગેરે માટે ઉપયોગિતાની કાળજી લેવી જોઈએ.

ઉત્પાદકો પાસેથી ફર્નિચર આદેશ કરતા પહેલાં ગ્રંથાલય કર્મચારીઓએ ચોક્કસાઈ અને બિન-અસ્પષ્ટ વિગતવાર લખાણમાં સલાહ લેવી. ફર્નિચરની દરેક બાબત માટે વિગતે માહિતી, જેવીકે ઉંચાઈ, પહોળાઈ ઊંડાઈ, જાડાઈ, લાકડા અને સ્ટીલ ફર્નિચર માટે આપવી જરૂરી છે. ફર્નિચર ખરીદવાની દરેક બાબત માટે સલાહ ભરેલુ છે કે ડ્રાફ્ટમેન અથવા આર્ટિસ્ટ દ્વારા તૈયાર કરેલ ડ્રોઈંગ લેવું. વિગતવાર લખાણનો નમૂનો પરિશિષ્ટ 'B'માં આપવામાં આવેલ છે.

પ્રવેશ ખંડ અને ઈન્ટરનેટ બ્રાઉઝીંગ વિસ્તાર માટે, તે સલાહ ભરેલુ છે કે આકર્ષક ખુરશીઓ અને સોફાસેટ પસંદ કરવા નીતિમતાની બાબતે પ્રમાણભૂત ઉત્પાદનમાં જવું તે ડણપણ ભર્યું અને કરકસર છે. માત્ર કિંમતે સસ્તીની બાબતો, પરિસ્થિતિમાં કોઈ એક છેડે નબળા પુસ્તક ઘોડા વળેલા ટેબલ ટોપ, વળી જતી કેન બેઠક ખુરશીઓ અવાજ કરતા પંખાઓ, આકંદ કરતા બારણાંઓ અને સળિયાની જાળીની બારીઓ નિવારવા માટે કાળજી લેવી જોઈએ.

પ્રમાણભૂત કેટલોગ ગ્રંથાલય ફર્નિચર અને વસ્તુઓના ઉત્પાદક જેવાકે ગોદરેજ, મેહરા, રેમિંગ્ટન ગેલોર્ડ અને યુએસએના ડેસ્કો, ઉપલભ્ય છે. સામયિકો ઉપર આંતરિક સુશોભન અને ગ્રંથાલય ફર્નિચર અને સામગ્રી માટે પસંદગી અને આદેશ માટે તેમની સાથે મસલત કરવાનું કાયદામાં હોઈ શકે.

7.2.6 બીજી રમણીયતા (Other Amenities)

આરોગ્ય અને સુખાકારી વિભાગ

આધુનિક ઓફિસ અને કાર્યની જગ્યાએ આરોગ્ય અને સુખાકારી વિભાગ એ એક જરૂરી યોગ્ય જગ્યાને વિપુલ પ્રમાણમાં પૂરા પાડવો જોઈએ આ બાબતમાં ફક્ત જરૂરી કાળજી એ રાખવાની છે કે કામની જગ્યાએથી તેને થોડું બહાર કનેક્શન કરવાનું, સારા વેન્ટીલેશન, મધપૂડાની જેમ અનેક છીદ્રો વાલા સારા વેન્ટીલેશન પુરા પાડવા.

પાર્કિંગ

પાર્કિંગ વિસ્તાર ગ્રંથાલય મકાનની બાજુએ બનાવવો જરૂરી છે, જ્યાં ઉપભોક્તાઓ ચાર અથવા બે પૈડાવાળા વાહન એ જ રીતે કર્મચારી સભ્યો પાર્ક કરી શકે. કોઈ પણ સંજોગોમાં વાહનો મકાનની આગળની બાજુઓ પાર્ક કરેલા ન હોવા જોઈએ.

બગીચાઓ

ગ્રંથાલય મકાનની ચારેબાજુ બગીચાઓની સગવડ એ જગ્યાનું આકર્ષણ અને મોહકતામાં વધારો કરે છે. જો મકાનની ચારેય બાજુ પૂરતા પ્રમાણમાં ખુલ્લી જગ્યા હોય તો, ત્રણ લાઈનમાં બગીચાનું આયોજન થઈ શકે. પ્રથમ લાઈનમાં ઊંચા વૃક્ષો વધારે પાંદડાઓ સાથેના મકાનથી લગભગ 200 ફૂટ દૂર આયોજન થઈ શકે, અનુસંધાને બીજી લાઈનમાં નાના વૃક્ષો રાખવા. મકાનની નજીક અને બારીઓની નજીક લીલા ટૂંકા ઘાસ અને ફૂલનો ક્યારો બનાવી શકાય. ગ્રંથાલયની બાજુની પરિસર ઉપર ઊંચા વૃક્ષોનો ફાયદો છે: (i) વૃક્ષો ધૂળને ગાળે છે. (ii) તેઓ હવામાંનું પ્રદુષણ શોષી જાય છે, (iii) તેઓ પ્રાણવાયુ અને ભીનાશ પૂરા પાડે છે. અને (iv) તેઓ દેખાવમાં વધારો કરી આપે છે. આપણાં મહાકાવ્યો જમીનને મોહિની આપે છે. આપણા મહાકાવ્યો જંગલની જીવંતીનું સન્માન કરે છે. (v) આપણ મહાકાવ્યો અને ઉપનિષદો વૃક્ષોનો શાંત ચાદરવો છે. ખાસ કરીને જ્યારે આપણે અભ્યાસમાં રોકાયેલ હોઈએ ત્યારે કુદરતની ઘણી દૃષ્ટિ આપણા મગજની બેટરીને ધોઈ ફરી તેજસ્વી બનાવે છે. છેવટે તો, કુદરત એ ફક્ત મોટો શિક્ષક નથી, પણ સાથે ભરપૂર પોષક છે.

સલામતી

પુસ્તકો અને મિલકતના રક્ષણ સંદર્ભે ગ્રંથાલયે કેટલાક સલામતીના પગલા અપનાવવા પડે છે આવું પ્રથમ પગલું એક માત્ર પ્રવેશ દ્વારનું હોઈ શકે, કે જે બહાર નીકળવાની સેવાઓ પણ આપે છે. વધારામાં ગ્રંથાલયમાં આકસ્મિક પ્રસંગે બહાર નીકળવાની સેવાઓ પણ આપે છે. સરસામાનની ખાનાની સગવડતા સેવક સાથે અને રક્ષકની દેખરેખ પ્રવેશ દ્વાર અને બહાર નીકળતા ઉપભોક્તાઓ ઉપર હોય છે, જે ગ્રંથાલયને બીજી રીતે સલામતિ પૂરી પાડે છે. બારીઓ સુશોભિત બનાવટ સાથે જાળી કામ હોઈ શકે જે નિર્લજ ઉપભોક્તાથી પુસ્તકો વગેરેને બહાર જતા રોકવા માટે છે. અગ્નિ પ્રતિકારક મકાન ઘટક તરીકે વિચારી શકાય. બહારની દિવાલો અને છત જળરોધક દ્રવ્યોના ઉપયોગથી જેથી જરૂરી.

અગ્નિ જોખમ નિવારવા, ઓછામાં ઓછા અગ્નિ શામકો યોગ્ય જગ્યાએ હોવા જોઈએ. ધૂમાડો શોષી કાઢનાર પદ્ધતિ હોવી જોઈએ ધૂમાડો શોષી કાઢનાર પદ્ધતિ હવે ઉપલબ્ધ છે. તેજ વસ્તુ પાણી છાંટવાના ઝારાની પદ્ધતિ માટે પણ ઉપયોગી છે. આ પાણી છાંટકાવ પદ્ધતિ તેના જેવીજ ઉભી કરેલી છે.

આબોહવા પરિવર્તન રચના :

પશ્ચિમમાં કેટલાક ગ્રંથાલયના મકાનોમાં, વાયન ખંડ વગેરેમાં ઉનાળા દરમ્યાન ગરમી ઓછી કરવા પાણી સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. વાયન ખંડની બહાર અને મકાનની અંદરના ભાગમાં પાણીના ફુવારાઓ વધુમાં વાયકો દ્વારા આવકાર્ય છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાશો

- 1) સાર્વજનિક ગ્રંથાલય અંગે મકાનમાં પૂરું પાડવામાં આવતી આંતરિક બાબતોની ચર્ચા કરો
- 2) ગ્રંથાલય સ્થાપત્ય માટે પ્રકાશ શા માટે વધારે અગત્યનો છે.

નોંધ : i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારા ઉત્તરો લખો.

ii) એકમને અંતે આપેલા ઉત્તર સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.3 પ્રલેખીય સંસાધનો (DOCUMENTARY RESOURCES)

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એ સંસ્થા છે જે માહિતી ઘટકો પૂરા પાડવા આગળ આવે છે. જે અનુભવ, અને વિચારોની આપણે એક વ્યક્તિથી બીજી વ્યક્તિને કરે છે. તેનું કાર્ય મુદ્રિત અને અમુદ્રિત સાહિત્ય ભેગું કરવું વ્યવસ્થિત કરવું અને લોકોને મુક્તપણે ઉપલબ્ધ બને તે છે.

આ બધાજ ઘટકો તેમને મદદકરશે :

- તેમની જાતને સતત શિક્ષિત કરશે
- જ્ઞાનના બધાજ ક્ષેત્રોની પ્રગતિ સાથે કદમ મિલાવશે
- સમુદાય અને સામાજિક અહેસાન મુક્ત થવામાં
- રાજકીય અને સામાજિક અહેસાન મુક્ત થવામાં
- તમારા દૈનિક વ્યવસાયમાં વધારે શક્તિશાળી બનવામાં
- તમારી સર્જનાત્મક અને આધ્યાત્મિક યોગ્યતા વિકસાવવામાં
- ચિત્ર અને સાહિત્યના ગ્રંથોને બિરદાવો અને આનંદ માણો
- જ્ઞાનની વૃદ્ધિમાં ભાગીદાર બનવામાં.

7.3.1 મુદ્રિત સામગ્રી (Print Material)

એ) પુસ્તકો

સાર્વજનિક ગ્રંથાલય બધી જ ઉંમરના અને બધા જ રસના લોકોને માહિતી સભર પુસ્તકો પૂરા પાડે છે. કેટલાક ઈચ્છતા હોય આનંદ માટેના, કેટલાક ચોક્કસ વિષય ઉપરના અને કેટલાક ઈચ્છતા હોય છે તેમના રસને આગળ વધારવા વધારે ઊંડાઈના અથવા વધુમાં વધુ માહિતીમાં છાપેલું સાહિત્ય અથવા સંગ્રહ જુદી જુદી ઉંમરના જૂથોની જરૂરિયાતની યાદી નિચે મુજબ છે :

i) પુસ્તક વચના માટે

સામાન્ય અને સ્થાનિક રસના, બધાજ વિષયોમાં જુદા જુદા સ્તરે, અને જરૂરિયાતના સંબંધે પ્રમાણસરમાં સરળ માર્ગદર્શિકાઓ અને પ્રાયોગિક પુસ્તક, પ્રમાણભૂત કૃતિઓ અને લોકપ્રિય હળવુ વાચન; પુસ્તકો જે ખુલ્લી માનસિકતા અને વિસ્તૃત મર્યાદામાં મદદરૂપ બને છે.

ઉપભોક્તાના સંબંધિત પુસ્તકો જાણીતા રસની પસંદગી વધારે વિશિષ્ટીકરણની હોય પણ સમગ્ર ગ્રંથાલય પધ્ધતિમાં ઉપલબ્ધ સાહિત્યના સંપત્તિની રજૂઆતની સેવા શુદ્ધાં આપે છે. લોકપ્રિય સહિત કલ્પના શક્તિવાળું સાહિત્ય, નાટક અને નવલકથા, પ્રમાણભૂત અને પ્રાચીન ગ્રીક અને રોમન સમયના લખાણો અને યુવાન લેખકો દ્વારા નવી અને પ્રયોગોત્મક કૃતિઓ.

વિશ્વની મુખ્ય ભાષાઓમાંની કૃતિઓ, અને ગ્રંથાલય દ્વારા સેવા વિસ્તારમાં ઉપયોગમાં આવતી લઘુમતી ભાષાઓ પ્રતિનિધિરૂપ છે.

નકશાઓ અને માર્ગદર્શિકા પુસ્તકો

વિશિષ્ટ સ્થાન ઉપર વિશિષ્ટ સંગ્રહ, અને વાણિજ્ય, તકનિકી, ખેતી, વગેરે ઉપર સ્થાનિક જરૂરિયાત પ્રમાણે.

રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય અધિકારની રૂએ કરેલા પ્રકાશનો

ઝડપી સંદર્ભપુસ્તકો અને બીજી માર્ગે પ્રમાણભૂત સંદર્ભ કૃતિઓ, ચોપાનિયા સંગ્રહ : ઉત્સવ માર્ગદર્શિકા, વાહન વ્યવહાર સમય પત્રક, વાણિજ્ય સૂચિ વગેરે. વગેરે લખવા વાંચવામાં મદદરૂપ તાલીમ સાહિત્ય કાયમી વસવાટ માટે પરદેશથી આવેલ વંશીય લઘુમતિ જૂથો માટે પુસ્તકો, તેમની પોતાની ભાષામાં અને તેમના પોતાના દેશ અને સંસ્કૃતિ ઉપર

આંશિક દષ્ટિ ધરાવતા લોકો માટે વિશાળ મુદ્રિત પુસ્તક

સંગીત રચના અને ઓરકેસ્ટ્રલ ભાગમાં સંગીત મૂકવું વાચનજૂથો માટે રમત-ગમતના સેટ.

બાળકો માટે

ઉપર દર્શાવેલ પુસ્તક ઉંમરના પુસ્તકો જે કયાંય પણ સંબંધિત છે. તે ઉપરાંત પણ નીચે પ્રમાણે વિશિષ્ટ કોઈ મુદ્દા પર મૂકેલા મહત્વ સાથે.

ચિત્રના પુસ્તકો અને સરળ વાર્તાઓ. દરેક ઉમર-જૂથ માટે કલ્પના શક્તિવાળું સાહિત્ય, વિશિષ્ટ પ્રકારનું કે જે બાળકોને આકર્ષે.

વિભિન્ન સ્તરના તમામ વિષયના પુસ્તકો, અને સરળ ચર્ચાના પુસ્તકો, રસ ઉત્પન્ન કરવા આકર્ષક રજૂઆત અને બાળકોને નવા ક્ષેત્રો શોધવા ઉત્તેજન આપવું.

શબ્દકોશો, વિશ્વકોશો અને ખાસ કરીને યુવાન લોકો માટે તૈયાર કરેલા સંદર્ભ પુસ્તકો.

સામયિકો સમાચાર પત્રોના સમાવેશ સાથે વાંચવા માટે ઘણા સામયિકો તૈયાર કરવામાં આવે છે. અથવા જોવા માટે, આનંદ માટે, અને પછી કાઢી નાખવામાં આવે છે, જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોમાં પૂરા પાડવામાં આવે છે. આ અસંભવિત રીતે કાયમી ભંડારમાં રાખવામાં આવે છે. આવા સામયિકોમાં કેટલીવાર તત્કાલીન રસના પ્રસ્તુત વિષય ઉપર સારા લેખ લખેલા હોય છે, કેટલીવાર મૂલ્યવાન ઉતારો અને ગ્રંથાલયની માહિતી ફાઈલમાં સમાવેશ હોય છે.

બીજુ જૂથ ઉત્તમ તત્ત્વો અને વધારે કાયમી મૂલ્ય ધરાવતી સામગ્રી જાહેર ગ્રંથાલય મેળવે છે. સમુદાયના વંશીય લઘુમતિ અને બીજા વિભાગો માટે વિશિષ્ટ રસ સાથેના ઘણા સામયિકો સંભવિત આ જૂથમાં હશે. પાછળના વર્ષોની ફાઈલો જરૂરિયાત હોય ત્યાં સુધી રાખવામાં આવે છે અથવા ઉપયોગી માહિતી સ્ત્રોતો પૂરા પાડવામાં આવે છે.

ત્રીજુ જૂથ મુખ્યત્વે વિદ્વતાયુક્ત સામયિકોનું છે. આ પ્રકારના સામયિકો એક વખત મેળવીને ખૂબ અગત્યની જગ્યા એ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયમાં સંગ્રહી શકાય. તેને રાખવાની માત્રામાં હમણાં અધિક ઘટાડો બે ઘટનાને કારણે થયો છે : તેની કિંમતમાં થતો વધારો અને હવે વધારે સહેલાઈ સાથે શક્ય છે કે જ્યારે તે ઓને ચોક્કસપણે જરૂર પડે ત્યારે રાષ્ટ્રીય અને વિશિષ્ટ સંગ્રહમાંથી મેળવાય છે. અથવા ઉછીની નકલો લઈ શકાય છે.

કેટલાક દેશોમાં, સમાચારપત્રો અને સામયિકોની કિંમત ગંભીર વિચારણામાં લેવામાં આવી છે, અને ગ્રંથાલયમાં તેનું સંચાલન, પ્રાપ્તિ સહિત, તપાસવું ઈન્ડેક્સીંગ, પ્રદર્શિત કરવું, બંધાવવા કષ્ટદાયક હોઈ શકે છે. કોઈ પણ રીતે સામયિકો તત્કાલીન અભિપ્રાય અને છેલ્લા સમાચારો અને માહિતી જે પુસ્તક સંગ્રહની પુરવણી કરે છે. તેનું ખરેખર કાળજી પૂર્વક મુખ્ય બંને રીતે તત્કાલીન રસ અને ભવિષ્યના સંશોધનમાં સંભવનીય મૂલ્ય આંકવું જોઈએ. સમાચાર પત્રોની બાબતમાં વિવિધ પ્રકારના અભિપ્રાયને મહત્ત્વ આપવા વિચાર માગી લે છે.

7.3.2 દ્રશ્ય શ્રાવ્ય સામગ્રી (Audio-Visual Materials)

ગ્રંથાલયમાં શ્રાવ્ય દ્રશ્યમાં શ્રાવ્ય રેકોર્ડિંગ (મુખ્યત્વે ડીસ્ક અને કેસેટ્સ) સ્લાઈડ ટેપ-સ્લાઈડ કાર્યક્રમો, ફિલ્મસ્ટ્રીપ, ફિલ્મલૂપ્સ, સિનેફિલ્મ, વિડીયો રેકોર્ડિંગ (મુખ્યત્વે કેસેટ્સ) અને ઓવરહેડ પ્રોજેક્ટર ટ્રાન્સપરન્સી. (તેમાં કેટલીક વાર સગવડ ભરેલું જોવા મળે છે કે માઈક્રોફિલ્મ્સ તેનો સમાવેશ થાય છે. આના દ્વારા ખાસ કરીને છાપેલા શબ્દોને ફરી રજૂ કરી શકાય સાદા લેખન અને સાદા ચિત્રાત્મક પુસ્તકના કદના જેવા કે છાપેલા ફોટો ગ્રાફિક, પોસ્ટર્સ અને ડાયાગ્રામ પણ સમાવિષ્ટ થઈ શકે છે.

આજના દિવસે લોકો મૌખિક અને દ્રશ્ય રજૂઆતથી ટેવાયેલા છે. શ્રાવ્ય દ્રશ્ય પુસ્તકના કદમાં હંમેશા સામગ્રી ઉત્પાદનમાં રકમ વધતી જાય છે, અને તેથી કરીને આ સ્વરૂપમાં વધતું જતું મહત્ત્વ ગ્રંથાલય સેવાનો આંતરિક ભાગ છે. તેઓ ખાસ કરીને પ્રાથમિક શાળાના બાળકો, હોસ્પિટલમાંના લોકો અને જેઓને કોઈ પણ પ્રકારે વાચન બાબતમાં મુશ્કેલી છે, અથવા પુસ્તકો રાખવાની અથવા પાના ઉથલાવવાની મુશ્કેલી છે તેમના વિષયને લગતો ઉપયોગ થાય છે.

ઘણા ઉદાહરણોમાં શ્રાવ્ય-દ્રશ્ય સ્વરૂપ મુદ્રિત આધાર પ્રતિરૂપ કરતા ઘણું અસરકારક છે. દાખલા તરીકે હલન ચલન ઘણી સહેલાઈથી સમજી શકાય છે જો તે ચિત્રાંકન ક્ષેત્ર હોય તો અથવા વિડીયોટેપનો રેકોર્ડિંગ અવાજ સંગીતના આનંદ માટે અતિ જરૂરનો છે. પરદેશની ભાષાઓ અવાજ રેકોર્ડિંગના માધ્યમથી અભ્યાસમાં વધારે સરળ છે. શ્રાવ્ય દ્રશ્ય સામગ્રી નિહાળવી એ વધારાની સગવડ શોખની વસ્તુ કોઈ પણ સંજોગોમાં નથી. આ તમામ જરૂરી ઘટકો ગ્રંથાલય સેવામાં સંપૂર્ણ આંતરિક છે. મુદ્રિત વિશ્વને ભેટ સ્વરૂપે છે. વિવિધ માધ્યમો આજે અસરકારક મહત્ત્વની ભૂમિકા અદા કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના હેતુઓ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદરૂપ થઈ શકે.

શ્રાવ્ય-દ્રશ્ય માધ્યમ તેના ઉપયોગ માટે વિશિષ્ટ સાધનોની જરૂરિયાત છે. તેમાના મોટાભાગના વિજળીની ઉપલબ્ધતા ઉપર આધારિત છે. કેટલાક દેશોમાં, અને સાધનો મેળવવાની મુશ્કેલીથી સેવાઓમાં

મર્યાદિત ઉપયોગ થાય છે. બેટરીથી ચાલતા ટેપરેકોર્ડર અને સ્લાઈડ પ્રોજેક્ટરો કોઈ પણ રીતે બહોળા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે. અને તેમને ગ્રંથાલય ઉછીના આપી શકે. જરૂરી છે કે સાંભળવાના અને નિરીક્ષણના તમામ પ્રકારના સંબંધિત સાધનો ગ્રંથાલયમાં પૂરા પાડવામાં આવે તેથી કરીને સાધનો ગ્રંથાલય પરિસરમાં ઉપયોગ થઈ શકે. તેઓ વાપરવા લે તે પહેલા અજમાવેલા હોય અને પરત લેતા પહેલા કર્મચારી દ્વારા ચકાસી લેવાય. જૂથ નિરીક્ષણ અને સાંભળવાનું ખાસ કરીને શક્ય એક સાધન ઉપલબ્ધ હશે. ગ્રંથાલયમાં વ્યક્તિગત ઉપયોગના શ્રાવ્ય સાધનોને હેડફોન અથવા સાઉન્ડપ્રુફ બંનેની જરૂરિયાત છે. જ્યાં વ્યક્તિગત તેમના પોતાના શ્રાવ્ય અને દૃશ્ય રેકોર્ડિંગ પૂરા પાડવાની સગવડ છે, તેની ઉપેક્ષા કરવી ન જોઈએ.

ગ્રંથાલય કર્મચારીએ તેમણે પોતે શ્રાવ્ય અને દૃશ્ય રેકોર્ડિંગ સાધનોનો ઉપયોગ કરી વાદવિવાદ, ભાષણ, રિવાજ, લોકસંગીત, અને પૂર્વસ્મૃતિઓનો સ્થાનિક સંગ્રહ તૈયાર કરવો જોઈએ. કોઈ પણ જગ્યાએ સંદર્ભ બોલતા પુસ્તકો અને સમાચાર પત્રો અંધજનો માટે તૈયાર કરવા આ બધી જ પ્રવૃત્તિઓમાં ઘણી કાળજી લેવી જોઈએ કે જેથી ગ્રંથસ્વામિત્વ નિયમનનો ભંગ ન થાય.

7.3.3 વિશિષ્ટ સંગ્રહો (Special Collections)

સામાન્ય પ્રાપ્તિ અને રદ કરવાની કિંમત સંગ્રહના કેટલાક ભાગ સાથે સંબંધિત ન હોઈ શકે અથવા ચોક્કસ વિશિષ્ટ સંગ્રહનું અથવા જ્યાં વિશિષ્ટ સંગ્રહોમાં કોઈની ઉપર જીવન મેળવવી. આ કિસ્સાઓમાં વિશિષ્ટ જરૂરિયાતમાં સંગ્રહની ચોક્કસ નીતિનું પ્રતિબિંબ પાડવું. આ અપવાદના કેટલાક દાખલાઓ છે.

- સ્ત્રોતોમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ભૂમિકામાં સંગ્રહને વ્યવસ્થિત કરવો અને પ્રોત્સાહિત કરી સાંસ્કૃતિક અને ગરીબ લોકોના સ્ત્રોતો સંબંધે અને તેઓને ઉપયોગ માટે નિશ્ચિત કરવા.
- સ્થાનિક ઇતિહાસની સ્ત્રોત સામગ્રી વિશિષ્ટ જગ્યાના ઇતિહાસ સંબંધે ચપળતાથી ભેગી કરવી, સાચવવી અને ઉપલબ્ધ બનાવવી
- સમુદાયમાં ઉચ્ચ ભાગ સાથેના ચોક્કસ જૂથોના ગ્રંથાલયો દા.ત બાળકો નિવૃત્ત લોકો, જુવાન પુસ્તક ઉમરના, પ્રાદેશિક લોકો, લઘુમતિ જાતિઓ અથવા કામધંધા વિનાના લોકોની જરૂરિયાતનું પ્રતિબિંબ આ જૂથના સંગ્રહ અને સેવાઓમાં પાડવું અને સંદર્ભ-સંગ્રહ-જૂની સંદર્ભ સામગ્રી જરૂરી હોઈ ઐતિહાસિક ડેટા સંશોધન માટે પૂરા પાડવા રાખવા.

♦ તમારી પ્રગતિ ચકાસો.

(3) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વાચકો માટે જરૂરી જુદા જુદા પ્રકારના પ્રલેખીય સ્ત્રોતો સમજાવો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(ii) એકમને અંતે આપેલા ઉત્તર સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.4 સારાંશ (SUMMARY)

આ એકમમાં જુદા જુદા ભૌતિક અને પ્રલેખીય સ્ત્રોતોની ચર્ચા કરેલ છે. ભૌતિક સંસાધનો જેવા કે મકાન, ફર્નિચર અને સાધનો, પ્રકાશ, આંતરિક સુશોભન અને બીજી રમણીયતા કે જે વિશિષ્ટ રીતે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો માટે આકાર આપવામાં આવી છે. ઉપભોક્તાના ઉપયોગની કલ્પનાને ખ્યાલમાં રાખીને ભૌતિક સ્ત્રોતોને આકાર આપવામાં આવે છે. ત્યારે ઘણા બધા ખ્યાલોનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે અથવા માહિતી સ્ત્રોતો જુદા જુદા સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ છે. જેવા કે મુદ્રિત અને બિન-મુદ્રિત સામગ્રી. આજના દિવસે, સાર્વજનિક ગ્રંથાલય બિનમુદ્રિત સામગ્રી જેવી કે શ્રાવ્ય-દૃશ્ય, માઈક્રોફીલ્મ વગેરેને ભણેલા અને થોડું ભણેલાને પોતાને પ્રેરણા આપવા ઉપરાંત વાચનટેવને પ્રોત્સાહિત કરવા ઘણું મહત્ત્વ આપે છે અથવા એકઠું કરે છે. ત્યાં સ્થાનિક ઇતિહાસનો વિશિષ્ટ સંગ્રહ છે. બાળકોનું

સાહિત્ય, બ્રેઈલ સંગ્રહ કે જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો ઉપભોક્તાની વિશાળ જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા એકદું કરે છે. સમગ્ર પણે, ભૌતિક અને પ્રલેખીય સ્ત્રોતો સારી સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિના નિર્માણ માટે જરૂરી છે.

7.5 'તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો' (ANSWERS TO SELF CHECK EXERCISES)

- (1) સાર્વજનિક ગ્રંથાલય માટે જ્યારે મકાનના આંતરીક આયોજનનો અર્થ, ત્યાં સગવડ કરવી જોઈએ (એ) પ્રવેશ ખંડ, (બી) વાચનખંડ, (સી) પરિસંવાદ થતા પ્રદર્શન ખંડ (ડી) બાળકોનું ગ્રંથાલય (ઈ) વહિવટીય, પ્રાપ્તિ અને તકનિકી વિભાગો વગેરે.
- (2) ગ્રંથાલય સ્થાપત્યમાં પ્રકાશ એ ઘણી અગત્યની સ્વીકારેલી બાબત છે. દિવસનો પ્રકાશ અથવા કુદરતી પ્રકાશનો લાભ એ છે કે તે ઘણી બધી સપાટીમાંથી પરાવર્તિત થાય છે. તેથી દિવસનો પ્રકાશ દિવસના સમય દરમ્યાન શ્રેષ્ઠ છે. તે જરૂરી છે કે વિજળી પ્રકાશનો કુદરતી પ્રકાશના ગુણના વિરુદ્ધ ન્યાય કરવો જોઈએ વિજળી પ્રકાશના જૂથમાં જ્યોત કે જવાળા વિનાનો અને ઓછી તરંગ લંબાઈવાળા કિરણોને આત્મસાત કરીને વધારે તરંગ લંબાઈવાળા પ્રકાશના કિરણોને બહાર ફેંકવાનો ગુણ શક્તિવાળો એક શ્રેષ્ઠ છે.
- (3) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયના વાચકો માટે જુદા જુદા પ્રકારના ઉપયોગી પ્રલેખીય સ્ત્રોતો છે. (i) મુદ્રિત સામગ્રી (પુસ્તકો, સામયિકો અને સમાચારપત્રો (ii) શ્રાવ્ય દૃશ્યો શ્રાવ્ય રેકોર્ડીંગ, સ્લાઈડ અને ફિલ્મ, વિડીયો રેકોર્ડીંગ, ફોટોગ્રાફ્સ, પોસ્ટર અને ડાયાગ્રામ્સ (iii) વિશિષ્ટ સંગ્રહ (સ્થાનિક ઇતિહાસ, બ્રેઈલ, બાળકોનું સંદર્ભ સાહિત્ય)

7.6 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS)

- શ્રમદેક્ષતા શાસ્ત્ર (Ergonomics) :** લોકો અને તેમના કાર્યના વાતાવરણ વચ્ચેના સંબંધો કે જે કાર્યક્ષમતા, સલામતી અને સરળ પગલાને અસર કરે છે. તેની સાથે આ ક્ષેત્ર સંબંધ ધરાવે છે.
- વિશિષ્ટ ટેબલ (Carrel Table) :** ટેબલ એક વાચક માટે આરક્ષિત હોય.
- સ્મૃતિઓ (Reminiscences) :** વ્યક્તિઓની સંગ્રહિત યાદગીરી અથવા અનુભવો સાહિત્ય સ્વરૂપમાં મૂકે છે.

7.7 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન (REFERENCES AND FURTHER READING)

- American Library Association (1967), Minimum Standards for Public Library Systems. Chicago: ALA
- IFLA(1986). Guidelines for Public Libraries. New York: K.G Saur. IFLA(2000).IFLA Guidelines for Public Libraries (Revised). The Hague: IFLA.
- RRRLF (1993). Two Decades of the Foundation. Guidelines for Public Library Systems and Services (Chapter-VIII-physical facilities). Calcutta: RRRLF
- Woodrum, Pat Ed. (1989). Managing Public Library in the 21st Century. New York: The Haworth Press.

APPENDIX A

ISI Standards for Library Buildings

15:2672-1996.

Code of practice for library lighting.

IS: 1829 (Part I)-1978.

Specification for library furniture and fittings, part 1: timber (first revision).

IS: 1829 (Part 11)-1977.

Specifications for library furniture and fittings. Part II: steel

IS: 1243-1958.

Recommendations for modular coordination of dimensions in the building Industry

15:1172-1957.

Code of basic requirements for water supply, drainage and sanitation.

IS-1883-1957.

Metal shelving racks (adjustable type) (second revision).

15:8338-1976.

Recommendations relating to primary elements in the design of school library buildings.

IS: 3312

Steel shelving cabinets (adjustable type)) (first revision).

15:4116-1976.

Wooden shelving cabinets (adjustable type) (first revision).

ISI: recommendations relating to primary elements in the design of library building, 1977.

ISI: 1553, Code of practice relating to primary elements in the design of library building, 1976.

IFLA Standard for Public Libraries, Edn. 2, 1977 (Standard For Buildings, pp. 38-53).

IFLA Guidelines for Pubic Libraries,ml986. (Chapter IV. Service Points, pp. 43-47).

Ashburner, E.H.: Modem Public Libraries: Their Planning and Design, 1986.

APPENDIX B

Specifications of Some Items of Furniture

1) Atlas Stands:

These will be slightly modified 'editions' of the Dictionary Stands. The measurements of the Atlas Stands which will be used for keeping the large atlases will be:

Height of the back from the ground	:3'9"
Height of the front from the ground	: 3'6"thus
Making a slope of	20 degrees

It will be 28" broad and 22" deep.

It will have five compartments at a distance of 6"each.

There will be 4" of space for ground clearance at the bottom, which means mat the lower most plank will be 4" away from the ground.

All along the fore-edge of the top sloping plank, there will be a wooden bar of half inch thickness which prevents atlases taken out for consultation from sliding down.

The thickness of the planks to be used for the bottom, sides, the top and the compartments will be uniformly 1" to inches.

2) Book Trolleys (Steel)

The Book Trolley is used for carrying books from one room to another in the library either for shelving purposes or for taking out books from the stack room for consultation by readers. This is a labour saving device. It is in the form of a minitature double faced book rack with three differentiating characteristics, viz., i) Its planks slant inwards slightly; ii) It is mounted on rubber castor wheels; iii) It has handles on both the sides for pushing it. The exact measurements of the trolley are as under:

Heights 3" Breadth 2'8" Width 16'

The bottom-most shelf is 6" above the ground

Above this are two shelves fixed at a distance of 12" from each other

The Trolley is mounted on four 5" ball-bearing swivel Castors.

Colour Hammertone Seagreen: Guage 18.

Before its is painted, it should be given anti-corrosive treatment

3) Card Catalogue Cabinet Unit (Steel)

20" deep 123/4" width 10 high with 4 drawers

Each drawer measures from the outside 53/4" x 41/2". The side wall of the drawer should be 21/2" high

Each drawer should be provided with a plastic top, a label holder, a card supporter with spring adjustment and a rod with enamel coated tab. The drawer should slide in & out easily in gullies or should be provided with ball bearing arrangement. There should be a catch at the rear end of the drawer to prevent it from falling off when it is drawn out with some force.

The height at which the rod should be fixed is about 3/4".

4) Dictionary Stands

These are used for displaying dictionaries, encyclopedias and such other heavy materials which students require for frequent consultation. The measurement of the stands are given

below:

Height of back from ground

Height of front from the ground 3'6", thus forming a slope of 20 degrees

Breadth 24" Depth 22".

It will have two compartments of 18" height each.

There will be ground clearance of 4", which means mat the lower-most plank will be fixed at a height of 4" above the ground.

All along the fore-edge of the top sloping plank, there will be a wooden bar of 1/2" thickness which will prevent material taken out for consultation, from sliding down.

The thickness of the wood to be used for the sides of the compartments, the top and the bottom, etc., will be 1" to 3/4.

5) Display Stand (Double Faced)

These will be required for displaying the new arrivals in the library. The stand will consist of a strong teak wood frame with good quality plywood veneer enclosing it on the four sides, making a sort of a hollow box,

The frame will be erected on beams of 2" thickness.

The base of the stand will be so constructed that the depth of the stand at the ground will be 18", and 20" at a height of 1' above the ground.

This means that the bars will slant both ways forming an angle of 35 degrees to the ground. From that height the beams will be so fixed that they taper upwards so that they make the depth at the top only 9".

On the surface of the plywood on either side, there will be 6 horizontal bars, 1/2" thick, 2" deep and 4' long running across, parallel to each other making five compartments each of 10" height. The overall measurement of the stand will be 5'6" high, 4" wide and 18" deep at the base, 20" at a height of 1" from the ground and 9" at the top.

6) Magazine Display Cases (Steel)

These are used for displaying light, popular and picturous magazines. They are usually kept in the Browsing rooms. The overall measurements of a case are as under:

Height from the ground 5' Breadth 3'

Width at the base is 15" and at the top 21/2". It may be noted that this difference in the width at the base and the top is due to the tapering of the sides from bottom upwards. There are four compartments in the case measuring about 12" high. There is 6" of ground clearance. The depth of each compartment is about 2". Each compartment is fitted with a longitudinal supporter of 6" height to prevent magazines etc., from falling off. This supporter slides in & out of side grooves provided for the purpose. The cavity formed by this compartment is 11/2" deep. Colour: Hammertone Seagreen; gauge 18. Before these are painting they would be given anti-corrosive treatment.

7) Periodical Racks (Steel)

The periodical racks should measure 70" high, 36" wide and 15" deep.

There should be four shelves slanting at an angle of 45 degrees at a distance of 13 1/2" from each. Below these shelves should be fixed horizontal sliding trays of 4" depth. Each tray should be provided with 4 trays of 4 label holders at equal distance and with chromium plated handle to move it in and out. The lower most tray should be about 10" above the ground. Beneath it, at about 6" above the ground a plank should be fixed. This will form a compartment of 4" height which can be used for keeping extra issues, etc.

8) Reading Chairs (Wooden)

The reading chairs should be provided with

1) Round backs; ii) Cane seats and iii) Rubber cushions for the legs.

The measurement of the chair will be height from the ground to the seat 18".

The cane seat will measure 19"x 19"x 18".

The thickness of wood for the legs should be 2"x2".

The bars which provide the back rest will be 1"x11/2" thick. The overall height of the back from the ground is 33".

1) Reading Tables

These will be simply designed. They will have no drawers or slide planks. They will measure 7 x 3 1/2' x 2 x 1/2'. A large T x 4 x 2' thick plank with four joints will be supported by four strong round legs of 3 1/2" thickness at the top, tapering down to 3" thickness at the bottom. The legs will be fitted with rubber stubs which enable the shifting of the table without much noise. Four to six readers can conveniently make use of this table.